

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Fenomén partitokracie a teorie demokracie

Petr Vydra

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Fenomén partitokracie a teorie demokracie

Petr Vydra

Vedoucí práce:

PhDr. Robin Kvěš

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

Obsah

ÚVOD	5
1. PARTITOKRACIE	7
2. KLASICKÁ LIBERÁLNÍ TEORIE DEMOKRACIE	10
2.1. Vznik klasické liberální demokracie.....	10
2.2. Znaký klasické liberální demokracie.....	12
2.3. Klasická liberální demokracie a fenomén partitokracie	16
3. SCHUMPETEROVA ELITNÍ TEORIE DEMOKRACIE.....	18
3.1. Kritika klasické liberální teorie demokracie	18
3.2. Schumpeterova teorie demokracie	19
3.3. Schumpeterova elitní demokracie a fenomén partitokracie	23
4. PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA A FENOMÉN PARTITOKRACIE	25
4.1. Vznik Československé republiky	25
4.2. Rudozelená koalice	29
4.3. Sociální a národnostní nepokoje	33
4.4. Pětka	36
5. PRVNÍ ITALSKÁ REPUBLIKA A FENOMÉN PARTITOKRACIE	38
5.1. Vznik první Italské republiky	38
5.2. Italský stranický systém	41
5.3. Italská partitokracie	42
ZÁVĚR	45
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	47
RESUMÉ	50

Úvod

V této práci se budu zabývat fenoménem partitokracie. Tento pojem se v politologické literatuře příliš často necituje. Důvody k tomu mohou být dva. V první řadě je to fakt, že se partitokracie dosud objevila v poměrně málo případech, a v druhé řadě je to těžká uchopitelnost tohoto pojmu. Různí autoři se nemusí shodnout například v tom, zda je tento jev v politice demokratickým deficitem či nikoliv. Z tohoto důvodu jsem si pro zkoumání partitokracie vybral dvě zcela odlišné demokratické teorie, klasickou liberální teorii demokracie a Schumpeterovu elitní teorii demokracie. Mým cílem je zkoumat fenomén partitokracie z pohledu obou těchto demokratických teorií a popsat jejich základní charakteristické body, ve kterých se budou s partitokracií shodovat, či ve kterých budou naopak v rozporu, což bude znakem demokratického deficitu partitokracie z pohledu dané teorie.

Pro další zkoumání fenoménu partitokracie jsem si vybral dva případy, ve kterých lze nalézt partitokratické prvky, první Československou republiku a první Italskou republiku. Oba tyto případy jsou značně odlišné. První Československá republika i první Italská republika vznikaly za zcela jiných podmínek a lišilo se i jejich společenské složení i politické poměry. Na těchto případech chci ukázat, za jakých podmínek partitokracie může vzniknout a jak funguje v praxi.

V první kapitole se budu zabývat samotným pojmem fenoménu partitokracie a popíšu některé jeho základní charakteristické rysy popsané Maurem Calisem, který zkoumal tento fenomén na případu první Italské republiky. Cílem této kapitoly je přiblížit, co to partitokracie je a čím je partitokratický režim charakteristický.

V následující kapitole budu psát o klasické liberální demokracii a o jejím pohledu na fenomén partitokracie. V první části této kapitoly popíšu, jak teorie klasické liberální demokracie vznikala, neboť liberalismus a demokracie byly poměrně dlouhou dobu oddělené a jejich spojení v jednu teorii dává této teorii základní charakteristické rysy. Ve druhé podkapitole popíšu některé znaky, které jsou pro klasickou liberální demokracii nezbytné. V závěru kapitoly porovnáím tyto znaky s fenoménem partitokracie a zaměřím se především na to, jestli je fenomén partitokracie demokratický deficit z pohledu klasické liberální teorie demokracie či nikoliv.

Ve třetí kapitole vyměním klasickou liberální teorii demokracie za Schumpeterovu elitní teorii demokracie a budu se opět snažit najít, zda a v čem je fenomén partitokracie demokratickým deficitem z pohledu elitní teorie demokracie. V první části této kapitoly popíšu Schumpeterovu kritiku klasické liberální demokracie, abych ukázal zásadní rozdíly mezi oběma demokratickými teoriemi. Poté popíši znaky a podmínky fungování elitní teorie demokracie podle Schumpetera a porovnáím je s fenoménem partitokracie. Stejně jako v předchozí kapitole i v této se budu snažit zjistit, zda a do jaké míry je fenomén partitokracie demokratický deficit, tentokrát z pohledu Schumpeterovy elitní teorie demokracie.

První Československou republiku jsem si zvolil jako první případ, kde se fenomén partitokracie vyskytoval. První Československá republika tak bude tématem čtvrté kapitoly. V ní se nejdříve zaměřím na to, jak Československý stát vznikl a za jakých podmínek, protože ty jsou hlavním důvodem toho, proč se v meziválečném Československu partitokracie uchytila. Poté popíši, jak se československý stát dále vyvíjel a jaké byly jeho charakteristické rysy, kvůli kterým můžeme meziválečné Československo označovat za partitokratický režim.

Poslední kapitola je věnována druhému případu, první Italské republice. Italská republika vznikla za zcela odlišných podmínek než Československá republika, tedy i důvod vzniku partitokratického režimu v Itálii byl jiný. O tom, jaké byly důvody vzniku partitokracie v Itálii pojednává tedy poslední kapitola. V této kapitole se také podívám na to, jaké měl fenomén partitokracie společenské důsledky, které jsou hlavním důvodem toho, proč je fenomén partitokracie vnímán negativně.

1. Partitokracie

Nástup masové politiky přinesl do vládních struktur a vládní organizace nové aktéry. Těmito aktéry se staly politické organizace – strany. Tyto strany vytvořily zmatek v ústavních pořádcích a byly vnímány jako rozvrtné jednotky. Proto v psaných ústavách nebyly politické strany zpočátku zmiňovány. Přesto moderní političtí vědci přisuzují politickým stranám velký význam v celém vládním procesu, včetně konstitučního rozlišení mezi prezidentským a parlamentním politickým režimem (Calise 1994, 442).

Při analyzování první Italské republiky se Mauro Calise rozhodl zavést pro Itálii nový typ režimu a neuváděl ji tedy jako parlamentní demokracii. Označil první Italskou republiku jako partitokracii. Partitokracii lze v jednoduchosti označit jako typ režimu, v němž je vláda tvořena výhradně politickými stranami a v němž politické strany jsou primárními rozhodovacími institucemi. Pokud se vláda lidu nazývá demokracií a vláda horní vrstvy aristokracií, je tedy logickým pojmenováním takového režimu pojmem partitokracie (Calise 1994, 443).

Partitokracie je forma vlády, v níž politické strany drží monopolní kontrolu nad vládním procesem. Pro snazší definování partitokracie je

důležité podívat se na kritéria, která rozlišují prezidentské a parlamentní demokratické režimy. Prvním rozlišením je přímá volba hlavy výkonné moci v případě prezidentského režimu a nepřímá volba výkonné moci skrze moc zákonodárnou v parlamentních režimech. V partitokratickém režimu je hlava exekutivy určena podle hierarchického uspořádání a pravidel uvnitř politických stran. Hlavou výkonné moci se tak většinou stává populární osoba, které strana vytvořila pozitivní obraz, osoba, která je pouze na vrcholu hierarchie uvnitř politické strany, zatímco sekretariát strany ovládá nejvýznamnější pozice ve státě (Calise 1994, 444 – 445).

Prezidentské i parlamentní demokratické režimy získávají svou legitimitu prostřednictvím získaných volebních hlasů. Jak tedy získává legitimitu partitokratický systém, ve kterém voliči od politických stran dostávají omezené indicie k rozhodnutí, jak ve volbách volit? Legitimitu získává skrze stranickou organizaci, která prorůstá do společnosti a předává vládním úředníkům data a informace pro jejich činnost. Legitimizace v partitokracii pracuje ve dvou ohledech. První se týká výběrových řízení, které se neslučují s volebním hlasováním, a druhý bere ohled na vztah mezi vládou a voliči, ve kterém neplatí, že vítěz bere vše, ale strany kontinuálně slouží jako zprostředkovatel v tomto vztahu (Calise 1994, 445).

Druhým rozdílem mezi prezidentským a parlamentním demokratickým režimem je vztah mezi výkonnou mocí a zákonodárnou mocí. V prezidentském režimu, kde je hlava výkonné moci volena přímo, není výkonná moc pod kontrolou zákonodárné moci, jako je tomu v případě parlamentních režimů, ve kterých parlament uděluje vládě důvěru a může jí udělit i nedůvěru a tím ukončit její mandát. V případě prezidentského systému je zajištěna větší stabilita výkonné moci, neboť se vláda nemusí zodpovídat parlamentu, to však zároveň může přinášet tuhost režimu a způsobovat tak institucionální krize, protože hlava výkonné moci nemusí

být ochotna spolupracovat se zákonodárnou mocí (Calise 1994, 446; Hloušek 2006b, 193 – 197).

Partitokracie má vlastní způsob, jak předcházet institucionálním krizím. Výkonná i zákonodárná moc je závislá na stranických organizacích, které jim dávají volební podporu a zajišťují nábor politických elit. To znamená, že lidé sedící ve funkcích ve výkonné i zákonodárné moci, jsou lidé pocházející z vrcholných míst stranických organizací a nedochází tak k zablokování jedné moci tou druhou. Tento předpoklad samozřejmě znamená, že stabilita musí být zajištěna uvnitř politických stran (Calise 1994, 446).

Třetím používaným rozdílem mezi prezidentským a parlamentním demokratickým systémem je ve fungování výkonné moci. Zatímco v parlamentním systému je výkonná moc tvořena vládou, která je kolektivní, v prezidentském systému je výkonná moc tvořena jednou osobou, osobou prezidenta, a vláda je mu plně odpovědná a slouží jako pomocný orgán prezidentovi (Hloušek 2006, 193 – 197). V partitokracii je kolegium ve výkonné moci delegováno ze stran a všechny osoby jsou také individuálně odpovědné svým stranám. Výkonná moc je tak tvořena jakousi pomyslnou smlouvou mezi vládou a stranickým vedením, kde má stranické vedení rozhodující slovo (Calise 1994, 447).

Mauro Calise ve svém článku dále říká, že je partitokracie sice vnímána negativně, nicméně podle jeho názoru lze na partitokracii pohlížet jako na jednu z podob demokratického uspořádání, ve kterém politické strany mají sice rozhodující roli ve vládním procesu, ale skrze ně jsou právě státní instituce mnohem blíže voličům. V této souvislosti hovoří o „doktríně vlády odpovědných stran“, protože strany se musejí chovat zodpovědně ve vládním procesu, neboť se neustále musejí obávat toho, že při

nezodpovědném chování se to projeví ve volebním výsledku (Calise 1994, 448 – 448). Zdali tomu tak je a zdali je partitokracie demokratickým deficitem se pokusím nastínit v následujících kapitolách.

2. Klasická liberální teorie demokracie

2.1. Vznik klasické liberální demokracie

Vznik teorie klasické liberální demokracie souvisí se vznikem teorie liberalismu na přelomu 17. a 18. století, tehdejší liberální myslitelé však nespojovali ještě liberalismus s demokracií. Předními teoretiky liberalismu bez demokracie byli John Locke, Charles Louis Montesquieu a Adam Smith. Prvním z nich, kdo přišel s touto teorií byl John Locke (Hloušek 2006, 58 – 62).

John Locke byl jedním z představitelů konceptu společenské smlouvy. Stejně jako jeho předchůdce Thomas Hobbes, na kterého částečně navazoval, operoval Locke s pojmem „přírozený stav“, což je stav před vznikem občanské společnosti. I v tomto stavu měli podle Locka lidé svá přirozená práva, což znamená právo na život, právo na využívání přírodních zdrojů a právo na soukromé vlastnictví. V jednom momentě se však společnost dostala do stavu, kdy narostla lidská populace natolik, že přírodního bohatství nebylo dostatečné množství pro všechny a hrozil vznik konfliktů mezi lidmi. Proto mezi sebou uzavřeli lidé společenskou smlouvu a vznikl tak stát, který má chránit svobodu jedince (Locke dle Hloušek 2006a, 58 – 59).

V Lockových očích má stát zajišťovat určitý pořádek ve společnosti, ovšem jinak byl pro něho stát jednotkou, která nemá sama o sobě žádnou hodnotu a neměl by tedy zasahovat do ekonomické činnosti lidí. Jedinou

funkcí státu má být ochrana svobody jednotlivce. Z tohoto důvodu načrtl Locke svou vizi státní podoby, která by státu bránila přílišným zásahům do společnosti. Toto jeho státní uspořádání bylo přímým předobrazem klasické liberální demokracie. Základní Lockovou vizí bylo, že si lidé budou volit své politické zástupce do parlamentu, kteří budou pracovat v jejich zájmu, přičemž musí existovat konsensus v rozhodování mezi vládnoucí třídou a občany. Locke však nepředpokládal existenci všeobecného volebního práva, volební právo mělo být udělováno podle majetkového cenzu, tedy volební právo měli mít pouze bohatí lidé. Co se týká uspořádání státních institucí, tak zde zavedl Locke jako první princip dělby moci, moc rozdělil na výkonnou, zákonodárnou a federativní (Locke dle Hloušek 2006a, 59 – 60).

Na Johna Locka přímo navázali Adam Smith a Charles Louis Montesquieu. Smith byl zakladatelem teorie klasické ekonomie a rozvinul také koncepci liberálního státu. Stát v jeho pojetí má minimalizovat svůj vliv na ekonomiku a zajišťovat především ochranu práv a svobod jednotlivce. Montesquieu byl stejně jako Locke zastáncem konstitučního liberálního politického systému a navázal i na jeho dělbu moci, ve které nahradil federativní složku moc za nezávislou moc soudní (Smith – Montesquieu dle Hloušek 2006a, 61).

Dalším významným autorem, který svým dílem položil základy pro klasickou liberální demokracii byl Jean-Jacques Rousseau, jehož dílo bylo však v protikladu tezí autorů liberalismu bez demokracie. Rousseau nekladal takový důraz na svobodu jednotlivce, ale spíše na rovnost, zejména politickou. Podle jeho teorie by se všichni lidé měli podílet na zákonodárné i výkonné moci. Vznikl by tak systém jakési lidové samosprávy, ve které by lid zákony nejen vytvářel, ale podílel by se i na jejich vykonávání. Klíčovým faktorem v rozhodovacím politickém procesu má být tak svrchovanost lidu, která nemá být komukoli předávána. Každý

jednotlivec odevzdává svá individuální práva společnosti a souborem těchto práv pak vzniká obecná vůle společnosti, která je jedním z hlavních principů klasické demokracie (Rousseau dle Svensson 1995, 48 – 50).

V 19. století se někteří myslitelé začali zabývat myšlenkou spojení liberalismu a demokracie. Prvními takovými mysliteli byli James Mill a Jeremy Bentham, kteří vycházeli z koncepce utilitarismu a vytvořili teorii tzv. protektivní demokracie. V zastupitelské demokracii viděli nejlepší způsob ochrany občanů před státem, především ochrany náboženských, hospodářských a sociálních svobod před absolutistickými tendencemi státu. Oba autoři počítali s tím, že pokud se budou pravidelně konat volby, budou nuceni volení zastupitelé jednat v zájmu občanům. Pokud by tak nekonali, nebyli by v dalších volbách zvoleni opět do svých funkcí. V jejich pojetí ovšem nelze ještě hovořit o klasické demokracii, neboť počítali s velmi omezeným volebním právem. Volební právo měli mít pouze muži nad 40 let. Definitivní propojení liberalismu a demokracie vytvořil až syn Jamese Milla John Stuart Mill (Mill – Bentham dle Hloušek 2006a, 65 – 67; Svensson 1995, 58 – 58).

2.2. Znaky klasické liberální demokracie

Jak už bylo řečeno s myšlenkou klasické liberální demokracie přišel John Stuart Mill. Pro něho bylo demokratické zřízení vyšším stupněm vývoje oproti monarchii či oligarchii. Na politickém rozhodování se mají podílet všichni občané. Přestože se dlouho soudilo, že demokracie není možná v masových společnostech, Mill se domníval, že zastupitelská demokracie je možná i v takovýchto společnostech. Přestože byl Mill zastáncem všeobecného volebního práva, nebyl zastáncem práva rovného, neboť se domníval, že mezi lidmi neexistuje rovnost týkající se odbornosti. Nerovné volební právo však nikdy nebylo aplikováno a v demokracii se poměrně rychle uplatnilo všeobecné volební právo, a tak

vznikla liberální demokracie taková, jakou ji známe dnes (Mill dle Skovajsa 2007, 321 – 324).

Participace občanů

V demokracii je jedním ze základních aspektů svrchovanost daného společenství lidí, ve kterém by každý měl mít možnost se vyjádřit. Tento fakt zaručuje každému jednotlivci se ve své společnosti vyjádřit. Každý člověk tak má možnost podílet se na politickém rozhodování a na veřejné správě. John Stuart Mill se však bál, že zejména dělnictvo v jeho době dostatečně nechápe, jak společnost funguje, a vzhledem ke jejich početnosti by prosazovali pouze své třídní zájmy a vedlo by to k prosazování zájmů většiny na úkor menšiny. Mill však soudil, že pokud by se rozšířily možnosti vzdělávání občanů, mohli by se postupem času do politického rozhodování zapojit všichni občané (Mill dle Svensson 1995, 69 – 70).

Stát tak musí zajistit kromě obrany občanů také jejich vzdělanost, aby se společnost posunula výše v civilizačním měřítku a byla tak co nejvhodnější pro demokratický režim. Podle Milla tuto funkci může zajišťovat nejlépe zastupitelská demokracie, protože ona zajišťuje vládu schopných a inteligentních lidí a zároveň politickou participaci občanů. Občané nemají pouze volit své zastupitele, ale také se podílet na správě věcí veřejných, zejména na nižších stupních veřejné správy. Toto má zajistit, aby byli lidé zvyklí účastnit se politického rozhodování a měli lepší představu o tom, jak funguje společnost a státní správa (Mill dle Hloušek 2006a, 68).

Občanská participace na vládě je pro demokracii důležitá, protože je to jediný způsob, jak může vláda řešit všechny sociální otázky ve společnosti. Občané tak musí mít přístup ke všem složkám státní a

veřejné správy. Jedině tak lze zajistit, aby všichni jedinci a všechny společenské vrstvy mohli hájit své zájmy a být nepřetržitě drženi v občanské bdělosti (Svensson 1995, 69 – 70).

Svoboda

V souvislosti se svobodou vyvstává otázka, do jaké míry by měl stát zasahovat do svobod jedince a kde jsou hranice činnosti státu. Podle Milla by měl stát zajistit každému jedinci maximální svobodu. Přestože byl zastáncem volného trhu, byl si vědom, že určitá regulace osobní svobody ze strany státu je nutná, avšak musí se předejít zneužívání státní moci. Pro Milla jsou nejdůležitějšími svobodami, které by demokratický stát neměl za žádnou cenu narušovat, svoboda myšlení, slova, svoboda zálib a svoboda sdružování za předpokladu, že sdružení nezpůsobují škodu druhým. Na druhé straně existují však situace, kdy by narušovat svobodu stát měl, to jsou situace, které podle Milla nemůže zajistit volná ruka trhu. Mill konkrétně zmiňuje nutnost donutit rodiče, aby posílali své děti do školy, a zajišťování veřejných služeb jako stavbu majáku či ochranu proti povodním. (Mill dle Svensson 1995, 77 – 78).

V zastupitelské demokracii je svoboda zajišťována dělbou moci. Pokud jsou všechny složky státní moci skutečně nezávislé a jsou ve vzájemné rovnováze a navzájem se kontrolují, je pak velice obtížné, aby stát omezoval osobní svobody. Demokracie představuje tedy určitou záruku svobody. Demokracie a svoboda jsou si velice blízké také z toho důvodu, že podmínkou svobody je stejně jako podmínkou demokracie určitý vývojový stupeň společnosti, v níž jsou lidé intelektuálně na výši a jsou způsobilí účastnit se svobodné diskuze (Čermák 1998, 68).

Rovnost

Podstata rovnosti je velice těžko uchopitelná. Každý autor, který se zabývá teoriemi demokracie, má na rovnost svůj vlastní pohled. Pojetí rovnosti mohou být mezi autory velice různá. Jaké je však pojetí rovnosti v klasické liberální demokracii? Zjednodušeně lze říci, že v liberální demokracii jsou si lidé rovni v tom smyslu, že mají všichni stejné, rovné podmínky na začátku. V liberální demokracii tak rovnost neznámá, že si budou všichni lidé rovni například v bohatství, ale že budou mít všichni rovné podmínky pro dosažení bohatství. Jakého bohatství pak člověk dosáhne už záleží pouze na něm a na jeho pílí. Jediná rovnost, která se nemění je rovnost politická (Čermák 1998, 113).

Z teoretiků klasické liberální demokracie se problematikou rovnosti zabýval především Alexis de Tocqueville, který zkoumal rovnost ve vztahu se svobodou. Podle Tocquevillo je žádoucí, aby byla rovnost se svobodou spojena, i když si byl vědom toho, že podstata rovnosti svobodu ohrožuje. Ve své době, tedy v první polovině 19. století, pozoroval, že idea rovnosti prostupuje celou společností, a soudil, že nastolení sociální a ekonomické rovnosti povede také k rovnosti politické. Tocqueville ovšem na druhé straně tvrdil, že nastolení sociální, ekonomické a politické rovnosti zničí svobodu jednotlivce. Rovnost je nezbytnou součástí demokracie, ovšem demokracie bez svobody už není demokracií, proto Tocqueville soudil, že je nutné najít ve společnosti rovnováhu mezi rovností a svobodou (Tocqueville dle Svensson 1995, 81-82).

Základní kritéria pro politickou rovnost nastolil Robert Dahl. Těchto kritérií popsal Dahl celkem pět. Prvním kritériem je účinná participace, což znamená, že každý člen společnosti musí mít příležitost říci svůj názor ke každému návrhu. Druhým kritériem je volební rovnost, tedy všichni

(dospělí) lidé musí mít hlas, který bude mít stejnou váhu jako všechny ostatní hlasy. Třetí kritérium nazval Dahl poučené porozumění. Poučené porozumění znamená, že všichni lidé mají být dostatečně poučeni o každém návrhu, o jeho alternativách i o důsledcích všech návrhů. Lidé by měli mít zároveň možnost kontrolovat a nastolovat vládní agendu. V posledním kritériu zdůrazňuje Dahl nutnost, aby byli všichni lidé do politického procesu zapojeni, alespoň tím, že budou mít všichni plná občanská práva (Dahl 2001, 39).

2.3. Klasická liberální demokracie a fenomén partitokracie

V předchozí podkapitole jsem popsal základní parametry klasické liberální demokracie. V této podkapitole porovnáám klasickou liberální demokracii s fenoménem partitokracie. Otázkou je, zda a do jaké míry je partitokracie demokratickým deficitem z pohledu klasické demokracie.

Prvním aspektem, který je nutný ke klasické demokracii, je participace občanů na vládě. Jak je to tedy s participací v partitokracii? Jak už bylo řečeno v první teoretické kapitole věnované přímo fenoménu partitokracie, tak v partitokracii mohou hrát politické strany participační úlohu, tedy tvořit občanskou společnost. Lidé mohou participovat na vládě skrze své členství ve straně, neboť strany vládu velmi významně ovlivňují či přímo za ni konají politická rozhodnutí. Toto tvrzení samozřejmě nutně předpokládá, aby politické strany byly skutečně masové a aby byl co největší počet občanů členem politické strany. Otázkou je také, do jaké míry by byla vedení politických stran přístupná naslouchat námětům například z nejnižšího stupně v hierarchii strany.

Pro liberální demokracii je v souvislosti s participací občanů také velice důležitá občanská vzdělanost, která má být zajištěna skrze volené zástupce a skrze účasti občanů na správě věcí veřejných. V tomto bodě

může mít klasická demokracie negativní vztah k partitokracii, protože v ní by musely strany samy vzdělávat masy svých členů, což by znamenalo, že lidé budou vzděláváni pouze z pohledu ideologie strany, ve které mají členství. Takto vzdělávaní lidé pak nebudou samostatně a racionálně myslícími jedinci, kteří jsou klíčoví pro liberální demokracii.

V konceptu svobody klasické demokracie vidím rozpor s fenoménem partitokracie v tom smyslu, že v klasické demokracii má být svoboda zajištěna dělbou moci. V partitokracii však nelze o dělbě moci příliš hovořit, neboť je státní aparát, tedy i jeho mocenské složky, propojen s politickými stranami. Zejména moc výkonná a moc zákonodárná nejsou v partitokracii oddělené, a tudíž se nemohou navzájem kontrolovat. Při pohledu na fenomén partitokracie je však třeba říci, že v něm jistá vzájemná kontrola mocí existovat může, a sice vzájemná kontrola politických stran. V tomto předpokladu je problém ten, že pokud se politické strany domluví na společném postupu, není už pak nikdo, kdo by jejich postupy kontroloval. Zde je nutné zdůraznit, že fenomén partitokracie je pouze politický jev, nikoliv politický systém. Státy, kde se fenomén partitokracie vyskytuje mohou mít psanou liberálně demokratickou ústavu, a tudíž si lidé ani nemusí uvědomovat, kdo jim fakticky vládne. Proto se domnívám, že z pohledu klasických liberálních demokratů je partitokracie demokratickým deficitem v konceptu svobody a dělby moci.

Pro porovnání partitokracie a konceptu rovnosti liberální demokracie se podívám především na kritéria, které určil Robert Dahl. O politické participaci jsem již psal, přejdu tedy k volební rovnosti. Zde nevidím rozpor mezi partitokracií a liberální demokracií, protože fenomén partitokracie v žádném případě nemůže být spojován s omezováním volebního práva, v partitokracii mohou mít všichni občané volební právo, stejně tak všichni občané mohou mít stejná občanská práva. Rozpor

v rovnosti by tak mohl být pouze v tom, kdo fakticky rozhoduje, neboť v partitokracii rozhodují vedení stran. Ovšem pokud přijmeme předpoklad, že lidé mohou skrze politické strany participovat na rozhodování, tak i v tomto případě nelze jednoznačně hovořit o rozporu mezi fenoménem partitokracie a klasickou liberální demokracií.

3. Schumpeterova elitní teorie demokracie

3.1. Kritika klasické liberální teorie demokracie

V této kapitole se podívám na fenomén partitokracie z pohledu elitní teorie demokracie, podle představ Josepha Schumpetera. Elitní teorie demokracie je velmi kritická k liberální teorii demokracie a poměrně výrazně se od ní odlišuje, proto může být vztah elitní teorie k fenoménu partitokracie také výrazně odlišný v porovnání s liberální teorií.

Elitní teorii demokracie postavil Schumpeter na teorii elit, kterou poprvé představila a kterou se zabývala trojice myslitelů z přelomu devatenáctého a dvacátého století. Těmi mysliteli byli Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto a Robert Michels. Právě teorie elit se stala velmi významnou, byť poněkud kontroverzní, součástí teorie demokracie (Kopeček 2006a, 149). Kromě teorie elit ovlivnila Schumpeterovu práci také klasická liberální teorie demokracie, kterou Schumpeter kritizoval jako příliš idealistickou a navrhoval svou elitní teorii demokracii jako mnohem realističtější řešení (Kopeček 2006b, 185).

Schumpeter odmítal filozofii klasické demokracie založenou na tom, že všichni lidé si budou vládnout skrze své volené zástupce, kteří budou v politice konat „obecné dobro“ a vykonávat „vůli lidu“. Podle něho něco jako obecné dobro neexistuje, neboť všichni lidé mají různé zájmy, které

si mohou navzájem odporovat. To, co může být pro jednoho člověka „dobrem“, může být zároveň pro jiného člověka „zlem“. Navíc nelze obecné dobro ani racionálně vyargumentovat, neboť lidské tužby a přání stojí mimo logické myšlení. Schumpeter odmítá také argument, že obecné dobro může být výsledkem kompromisu, protože existují střety zájmů, mezi kterými kompromis nalézt nelze (Schumpeter 2004, 268 – 269).

I kdyby se ze všech lidí stali utilitaristé a našli nějaké obecné dobro, na kterém by se všichni lidé shodli, nepřineslo by to přijatelné řešení jednotlivých otázek pro všechny členy společnosti. Týká se to především otázek jak dojít k danému cíli. Spory o cestu jak naplnit cíl obecného dobra by nakonec vedl opět ke sporu o samotné obecné dobro. Lidé by se neshodli na tom zda upřednostnit současnou generaci či budoucí generace a zda je výhodnější kapitalismus či socialismus. Schumpeter to přirovnává k situaci, kdy všichni lidé chtějí být zdraví, ale neshodnou se na metodách léčení (Schumpeter 2004, 270).

Pro stanovení obecného blaha a obecné vůle předpokládá klasická teorie demokracie, že se všichni jedinci budou chovat racionálně. Utilitaristé tím myslí především ekonomickou racionalitu. Předpokladem je, že vůle jednotlivců budou racionální debatou převedeny i na vůli celé společnosti. Lidé se však ne vždy chovají racionálně, mohou být ovlivněni reklamou, či propagandou hrající na emocionální stránku člověka. Taková demokracie založená na sběru vůlí jednotlivců pak nemůže fungovat, neboť volební výsledek může být nakonec pouze výsledkem cílené politické manipulace (Schumpeter 2004, 270).

3.2. Schumpeterova teorie demokracie

Na základě kritiky klasické teorie demokracie vytvořil Schumpeter svou vlastní vizi demokracie, která je podle něho mnohem realističtější

vzhledem k jednání jednotlivců a fungování společnosti. Jeho cílem bylo vytvořit takovou teorii demokracii, která by v praxi mohla dlouhodobě fungovat a odolala by všem antidemokratickým vlivům, proti kterým je klasická teorie demokracie velmi slabá, jak už bylo řečeno v předchozí podkapitole.

Schumpeter vidí demokracii jako politický proces, v němž politici konají svá rozhodnutí na základě konkurenčního boje o voličské hlasy. Nejzákladnějším aspektem takové demokracie pak není rozhodování voličů o politických otázkách, jako je tomu v klasické demokracii, ale výběr politických zástupců, tedy volby. Schumpeter předpokládá, že politici se budou chovat v zájmu lidí právě z toho důvodu, aby od voličů dostali hlasy. Pokud by politik nejednal v zájmu voličů, v následujících volbách by přišel o voliče a tedy i o své postavení. Z tohoto důvodu lze brát elitní demokracii jako realističtější než klasickou demokracii, neboť elitní demokracie se nemusí spoléhat na morální charakter politických zástupců, protože ty jsou voliči skrze akt voleb nuceni jednat v zájmu občanů, pokud si chtějí zachovat své politické postavení. Základem Schumpeterovy myšlenky tedy je, že rozhodování voličů o politických otázkách se omezuje pouze na akt voleb, z kterého vzejdou buď stávající političtí představitelé, nebo zcela noví. Každé volby tak hrají funkci referenda, které ukazuje spokojenost s dosavadní politikou (Schumpeter dle Svensson 1995, 142).

Pro správné fungování konceptu elitní demokracie určil Schumpeter několik podmínek. Stejně jako v klasickém pojetí demokracie, které předpokládá určité rysy společnosti, předpokládá i Schumpeter určité aspekty společnosti, bez kterých by jeho koncept demokracie nemohl správně dlouhodobě fungovat. Schumpeter se přitom zaměřuje pouze na průmyslově rozvinuté státy, neboť podle něho se v méně rozvinutých zemích nemůže demokracie správně uchytit (Schumpeter 2004, 308).

První podmínkou pro fungování elitní demokracie je dostatečný počet osob vhodných pro vykonávání politické funkce. Přičemž musí existovat vhodná selekce takovýchto osob. Nejvhodnější způsob je přirozený a přísný způsob selekce společenské vrstvy, ze které by vycházely vhodné osoby pro politickou činnost. Do takovéto společenské vrstvy by se měli dostat jen ti nejlepší a nejschopnější lidé z nejexkluzivnějších oborů v systému dělby práce, například lidé s praxí v soukromém podnikání. Tito lidé jsou vybaveni potřebnými zkušenostmi, profesními návyky a zejména mají tito lidé společný úhel pohledu na jisté věci. Takovouto společenskou vrstvu, ze které se rekrutovali schopní politici viděl Schumpeter ve Velké Británii a ve Výmarské republice (Schumpeter 2004, 309).

Druhou podmínkou je rozsah záležitostí, kterou by se měla vláda zabývat, neboť je limitována okolnostmi jednotlivých případů. Politické rozhodování by tak mělo být omezováno na důležitosti a množství záležitostí, kterými je vláda snažící se o udržení svého mocenského postavení schopna se zabývat. Tyto záležitosti jsou omezovány kvalitou lidí ve vládě, na politické struktuře a pochopitelně i na veřejném mínění, o které se musí opírat každá vláda, která si chce udržet své postavení i v dalších volbách. V elitní demokracii to však neznamena, aby se vláda zabývala pouze záležitostmi, kterým všichni rozumí a na které mají všichni nějaký názor, jako je tomu v klasické demokracii. Elitní demokracie poskytuje vládě dostatečný prostor, aby řešila i problémy, které jsou mimo zájem voličů nebo kterým nemohou všichni lidé dostatečně rozumět a chápat je. Právně sice nelze vymezit, do kterých oblastí smí vláda a parlament zasahovat a do kterých ne pomocí ústavního dodatku, nicméně každý nově zvolený parlament i vláda by si měly na začátku svého mandátu stanovit oblasti, kterými se budou zabývat. Toto opatření má zajistit správné fungování vlády a parlamentu,

protože pokud by političtí představitelé snažili o rozhodování v co nejvíce oblastech naráz, vznikla by z politického procesu pouze hlasovací mašinerie bez řádného projednání každého návrhu. Navíc by se měla vláda opírat o názory odborníků a specialistů, což je také snazší při omezeném souboru záležitostí k rozhodování (Schumpeter 2004, 309 – 310).

Třetím důležitým aspektem pro správné fungování elitní demokracie je vysoce kvalifikovaný a loajální byrokratický aparát. Byrokracie by se měla postarat o fungování státu a zajistit jeho chod i v případě zvolení amatérské a nezkušené vlády. Taková byrokracie musí být velice efektivní a dodávat rady a nastavovat agendu politikům. Pokud má hrát tuto roli, musí být byrokracie nezávislá na politicích, což v praxi znamená, že nábor do úřadů a pracovní postup musí být zcela v rukou samotné byrokracie a politici by do personálního složení neměli vůbec zasahovat. Stejně jako musí existovat vhodná společenská vrstva pro rekrutaci politiků, musí existovat i vrstva, ze které by vzešli vhodní byrokraté. Vrstva, ze které by státní úředníci vzešli, musí mít dostatečnou kvalitu a kvalifikaci, neměla by být ani příliš bohatá, ani příliš chudá, také by neměla být příliš exkluzivní, ale na druhé straně, ani příliš přístupná každému, v minulosti byla takovouto vrstvou například nižší šlechta (Schumpeter 2004, 311).

„Demokratická sebekontrola“ je čtvrtým souborem podmínek, které Schumpeter navrhl. Voliči i parlament musí být na vysoké úrovni, co se týká intelektu a morálky, aby se nenechali snadno podvést či svést na scestí různými šejdíři, kteří by se snažili o získání moci pouze pro sebe. Další podmínka klade důraz na „klidné“ vládnutí. Opozice v parlamentu by neměla vládě komplikovat její činnost za každou cenu, ale působit maximálně jako konstruktivní opozice a udržovat tak zdravý politický konkurenční boj. Stejně tak by neměli voliči komplikovat vládě její činnost

a případnou nespokojenost by měli ukázat až v následujících volbách. Voliči by tak měli chápat systém dělby práce mezi nimi a politiky. Poslední velice důležitou podmínkou je, aby ve společnosti existovala hluboká tolerance k jiným názorům, každý současný i potenciálně budoucí politik musí mít právo přednést svůj názor veřejnosti, aniž by byl ve svém projevu jakkoliv omezován. Schumpeter tak svými podmínkami pro fungování demokracie jasně vyjádřil své mínění o tom, že pro demokracii musí být společnost na vysoké civilizační úrovni (Schumpeter 2004, 312 – 313).

3.3. Schumpeterova elitní demokracie a fenomén partitokracie

Z pohledu Schumpeterovy elitní demokracie, jak jsem ji popsal v předešlé podkapitole, se dá partitokracie také, podobně jako z pohledu klasické demokracie, považovat za demokratický deficit. Už ze samotné filozofické podstaty elitní demokracie, ve které je konkurenční boj mezi politiky základem demokratického fungování, nemůže být pro Schumpetera partitokracie přijatelnou formou vládního režimu, neboť v partitokracii tato konkurence do značné míry odpadá z důvodu provázanosti stran se státním aparátem.

Už první podmínka elitní demokracie je v rozporu s partitokracií. V elitní demokracii se předpokládá silná společenská vrstva vhodná pro vykonávání politické funkce. V partitokracii však takováto společenská vrstva existovat nemusí. Člověku, který se chce angažovat v politice, stačí stoupat v hierarchii jakékoliv zavedené politické strany a ani se pak nemusí účastnit konkurenčního boje o voličské hlasy. Takový člověk pak nemusí mít vlastnosti, které předpokládá elitní demokracie pro výkon politického povolání. Erudovanost a zkušenost, jakou má mít každý člen vhodné společenské vrstvy pro elitní demokracii, nejsou podmínkou pro člena strany, kterému stačí pouze se dostat do vrchních pozic ve straně.

Zvláště když může použít metody, které se nedají sloučit s morálkou, kterou také Schumpeter u politiků předpokládá.

Také u druhé Schumpeterovy podmínky lze nalézt rozpor mezi elitní demokracií a partitokracií. Předpokládá-li Schumpeter, že se vláda bude zabývat omezenou agendou a že se bude opírat o rady a názory odborníků a specialistů v daném oboru, tak v partitokracii tato podmínka může být jen stěží naplněna. Vládní politici v partitokracii jsou odkázáni na rozhodovací proces uvnitř svých stran a nelze příliš očekávat, že rozhodující lidé ve straně budou odborníky či se o názory odborníků budou za každou cenu opírat, neboť by se tím mohli připravit o faktickou moc. Tento předpoklad je ještě umocněn tím, že ve straně mohou být kariéristé toužící po moci, jak jsem naznačil v předchozím odstavci.

Třetí Schumpeterova podmínka o nezávislosti a odbornosti státní byrokracie je opět v rozporu s fenoménem partitokracie. Pokud je veškerá státní moc propojena s politickými stranami, nelze zde hovořit o nezávislosti státní byrokracie na vládě, protože strany si do těchto úřadů mohou dosadit své vlastní lidi ze strany, a vzhledem k tomu, že mají značný vliv i na samotnou vládu, jsou politické strany spojovacím článkem mezi vládou a byrokracií. Mimoto je v partitokracii stejný problém jako u první podmínky, totiž buď neexistence vhodné společenské vrstvy, ze kterých by vycházeli schopní úředníci, nebo dosazování lidí ze strany, kteří z takovéto vrstvy nemusejí pocházet.

Čtvrtá Schumpeterova podmínka o civilizační vyspělosti společnosti, která je nezbytná pro fungování demokracie, již zcela partitokratickému režimu neodporuje. I partitokracie potřebuje určitou míru vyspělosti společnosti, aby se mohla dlouhodobě udržet, což dokládají případy první Československé republiky a první Italské republiky, o kterých budu psát v následujících kapitolách. Nicméně se Schumpeterova teorie neslučuje

s konceptem partitokracie , ve kterém občané mohou participovat na vládě skrze politické strany, neboť Schumpeter participaci občanů mimo volby zcela odmítal.

4. První Československá republika a fenomén partitokracie

4.1. Vznik Československé republiky

Fenomén partitokracie velice souvisí se samotným vznikem Československa, neboť proces vzniku parlamentního systému v nově se rodící republice byl relativně komplikovaný. V této podkapitole popíšete, jak vznikla Československá republika a zejména její parlamentní systém a s tím spojené příčiny, proč můžeme o první Československé republice hovořit jako o partitokracii.

Československá republika vznikla 28. října 1918, této události však předcházela politický krok, který dal vzniknout nezbytné politické reprezentaci pro nový stát. Tímto krokem bylo ustavení Národního výboru. Národní výbor vznikl díky touze o samostatný československý stát a stal se základním orgánem, ze které vzešla národní reprezentace. Tato reprezentace byla nutná k tomu, aby vedla národ a aby měla jeho důvěru. Vyjednávání o vzniku Národního výboru byla poměrně dlouhá, neboť se Národní výbor skládal z největších československých politických stran, což znamená, že jednání o vzniku Národního výboru museli nejdříve vést mezi sebou předsedové těchto politických stran a poté se také muselo jednat uvnitř samotných stran. nejzákladnějším problémem jednání bylo pochopitelně zastoupení v Národním výboru. Vzhledem k tomu, že se během první světové války nekonaly žádné volby, neexistoval žádný ukazatel důvěry národa v jednotlivé politické strany. Hlavní slovo v tomto jednání měl nakonec Antonín Švehla, předseda

Agrární strany, který prosadil, aby obsazení Národního výboru pro danou chvíli i pro blízkou budoucnost odpovídalo výsledku voleb do říšské rady z roku 1911. V českých zemích a na Slovensku tak vznikl politický orgán, který byl připravený na čekávanou změnu státního zřízení, který měl důvěru většiny národa a který měl sílu udržet pořádek během změn, které zapříčinila první světová válka (Dostál 1990, 54 – 55).

Národní výbor vznikl na ustavující schůzi 13. července 1918 (Dostál 1990, 56). Do vzniku československého státu bylo v Národním výboru zastoupeno 38 zástupců z šesti politických stran. 10 zástupců pocházelo ze sociálně demokratické strany, 9 z Agrární strany, 9 ze strany národních demokratů, 4 z katolické strany, 4 z národně socialistické strany a po jednom zástupci z národní strany a z pokrokové strany. Předsedou Národního výboru se stal předseda národních demokratů Karel Kramář a místopředsedy se stali Antonín Švehla z Agrární strany a národní socialista Václav Klofáč. Národní výbor byl od počátku svého vzniku značně čechocentrický až pragocentrický, protože do 28. října 1918 byli všichni zástupci v Národním výboru z Prahy, výjimkou byl pouze lidovec Jan Šrámek, který pocházel z Moravy. Až 28. října se do Národního výboru dostal také zástupce ze Slovenska Vavro Šrobár (Klimek 1999, 113).

Po 28. říjnu 1918 držel Národní výbor ve svých rukou zákonodárnou i výkonnou moc a byl zárodkem pro vznik Národního shromáždění. V podstatě se z Národního shromáždění měl stát na jedné straně parlament a na druhé straně vláda. Faktickou moc ovšem držela v rukou pětice lidí z nejužšího vedení Národního výboru, jimiž byli agrárník Švehla, národní demokrat Rašín, socialista Stříbrný, sociální demokrat Soukup a Slovák Vavro Šrobár (Peroutka 1991a, 105). Zde jsou již vidět počátky vzniku fenoménu partitokracie, neboť veškerou moc držely ve svých rukou výše jmenované politické strany a jejich hlavní představitelé

Od 28. října do 14 listopadu bylo přijato 17 nových zákonů, které vznikly na základě dohody pětice zmiňovaných mužů. Nejdůležitějšími zákony, na kterých se tito muži dohodli byl v první řadě zákon, že v Československu bude prozatímně platit rakousko-uherské právo a i všechny úřady budou nadále fungovat tak, jak fungovaly před vyhlášením samostatnosti, ale měly být podřízeny Národnímu výboru. V druhé řadě to pak bylo ustavení prozatímní ústavy. Poslední zákon pak změnil Národní výbor na jednokomorové Národní shromáždění (Peroutka 1991a, 106).

Národní shromáždění vzniklo především za účelem sepsání nové ústavy, s ohledem na to byli vybíráni i poslanci, kteří si směli přibírat na pomoc odborníky. Národní shromáždění narychlo vytvořilo prozatímní ústavu, jejímž hlavním tvůrcem byl sociální demokrat A. Meissner. Tato ústava říkala, že veškerou zákonodárnou moc má v rukou Národní shromáždění, které zároveň kontroluje moc výkonnou. Sami poslanci Národního shromáždění si uvědomovali, že nebyli voleni, svůj mandát však odůvodňovali nutností revolučního převratu. Podle některých poslanců bylo Národní shromáždění zákonodárný orgán, který skrze revoluci uchvátil moc a každý se jí musí podrobit podobně jako tomu bylo ve Francii či ve Spojených státech. Socialistů Franke k tomu pak dodal, že v Československu existovaly na rozdíl od Francie a Spojených států příznivější podmínky, neboť existoval Národní výbor, který vytvořily politické strany, a politické strany byly nositelkami veřejného mínění, takže Národní výbor byl plnohodnotnou reprezentací veřejnosti. Z těchto slov lze jednoznačně vyčíst, proč se v Československu fenomén partitokracie uchytil (Klimek 1999, 114).

14. listopadu 1918 zvolilo Národní shromáždění vládní kabinet vedený Karlem Kramářem. Tato vláda byla nazývána jako kabinet tzv. všenárodní koalice, i když německá menšina v Československu si stěžovala, že se

jedná o kabinet jednonárodní koalice. Tento vládní kabinet se opíral o pětici hlavních československých stran, které samy sebe označovaly za státotvorné. Těmi stranami byly sociálně demokratická, socialistická, agrární, národně demokratická a lidová. Dále Kramářovu vládu podporoval Slovenský klub a malá strana pokroková. Vláda tak vzešla z dohody politických stran, často s velmi protichůdnými názory, a její předseda Kramář se obával, že vláda doplatí na svou křehkost, která byla zapříčiněna velkým množstvím kompromisů. Na druhé straně však připustil, že jednotná národní koalice nejvýznamnějších politických stran je nutná pro udržení stability ve státě (Klimek 1999, 115).

Tato vládní koalice vzešlá z dohody politických stran je zřejmým prvkem fenoménu partitokracie. Fenomén partitokracie byl však ještě posílen faktem, že poslanci byli velice závislí na vedení svých stran. Toto se značně projevilo v dubnu roku 1919, když ze sociální demokracie vystoupili dva poslanci. Sociální demokracii se nelíbilo, že by měla přijít o dva mandáty a tak dotyčné poslance odvolala z funkce. Což mohla sociální demokracie uskutečnit na základě toho, že její poslanci měli povinnost podepsat revers, že svůj poslanecký mandát převzali od strany a na žádost strany jej také musí vrátit. Ústavní výbor Národního shromáždění poté předložil návrh, aby politické strany měly právo odvolávat své poslance bez udání důvodu. Ústavní většina pro tento návrh se však v Národním shromáždění nenašla, a tak nebyl tento návrh přijat. Přesto byl poslanecký mandát brán jako majetek politických stran, proto volební soud často zbavoval poslance mandátu, pokud nehlasovaly v souladu se stranickým rozhodnutím. Rozhodování volebního soudu byla však velice vleklá, a proto strany nutily své potenciální kandidáty podepsat revers, že se musí vzdát svého mandátu, rozhodne-li o tom stranické vedení (Klimek 1999, 117).

4.2. Rudozelená koalice

15. června 1919 se v Československu konaly volby do obecních zastupitelstev. Tyto volby byly symbolickou náhražkou za celostátní volby do parlamentu, na které nebyl nový stát ještě připraven. Výsledek voleb poté sloužil jako ukazatel myšlenkového rozvrstvení obyvatelstva. Jak se předem očekávalo, jasným vítězem se staly socialistické strany. Sociální demokracie získala až 30 procent hlasů, rovněž strana německých sociálních demokratů získala přes 40 procent hlasů Německy mluvících obyvatel. Druhou největší stranou se stala Agrární strana Antonína Švehly s 21 procenty hlasů. S 16 procenty skončili socialisté, poté následovala lidová strana a na posledním místě skončili národní demokraté (Peroutka 1991b, 657 - 658).

Na základě výsledků voleb do obecních zastupitelstev byla sestavena nová prozatímní vláda. Předsedou vlády se stal sociální demokrat Vlastimil Tusar, který do té doby působil ve funkci velvyslance ve Vídni. Vládu sestavil v koalici s agrárníky a národními socialisty. Prezident republiky Masaryk však Tusarovi nebyl příliš nakloněn a spíše si představoval, že by byla vytvořená koalice zelenorudá, tedy aby hlavní slovo v koalici měli agrárníci, proto pozici předsedy vlády nabízel Švehlovi. Švehla tuto nabídku však odmítl s odůvodněním, že předsedou vlády by se měl stát socialista, neboť jmenování socialisty do funkce premiéra bude mít umírňující vliv na sociální radikalismus, který byl pro stát velkou hrozbou, neboť sociální situace po válce byla velmi vypjatá. Proto tedy nakonec vznikla koalice rudozelená dvou socialistických stran a agrárníků vedená sociálním demokratem Tusarem. Ostatní strany všennárodní koalice, která vládla před Tusarovou vládou, buď rovnou odmítly se podílet na rudozelené koalici, nebo nebyly do této koalice přizvány (Dostál 1990, 75 – 76; Kárník 1999, 95).

Úkolem pro Tusarovu vládu byl, stejně jako pro Kramářovu vládu a celé Národní shromáždění, vypracování a přijetí nové ústavy a přivést zemi k prvním parlamentním volbám. Nová ústava byla přijata v únoru roku 1920, téměř rok a půl po vyhlášení samostatnosti. Takové zdržení zapříčinilo mnoho faktorů. První byl odpor německé menšiny proti státu, tudíž i proti jeho ústavě a volbám. Dále slovenští poslanci byli proti volbám, neboť tvrdili, že Slováci nejsou občansky připraveni jít k volbám. Problémem bylo také to, že ještě nebyly stanoveny přesně hranice nového státu a muselo se čekat na rozhodnutí mezinárodních mírových konferencích. Čelní představitelé také nechtěli vyloučit z účasti u voleb vojáky, kteří se ještě nevrátili z cizineckých legií. Nakonec bylo největší překážkou přijetí nové ústavy veliké množství kompromisů a dohod ohledně její podoby. Přestože měla vládní rudozelená koalice většinu, jeden z jejích čelních představitelů Švehla se snažil o zapojení všech složek národa, tedy všech politických stran, aby ústava nebyla výsledkem pouze momentálního vládního uspořádání (Dostál 1990, 83 – 84).

Jak už bylo řečeno, nová ústava byla přijata v únoru 1920 Národním shromážděním. Zde je nutné zdůraznit, že tato ústava byla přijata politickými stranami, které byly do Národního shromáždění dosazeny na základě říšských voleb z roku 1911, nevzešly tedy z žádných voleb přímo do Národního shromáždění (Dostál 1990, 85). I přijetí československé ústavy bylo zcela v režii politických stran. Ústava se utvářela na základě jednání a dohod politických stran a byla sice schválena poslanci Národního shromáždění, ale každý poslanec byl přímo podřízen stranickému rozhodování.

Vzniklá ústava do jisté míry kopírovala ústavy západních zemí, čemuž výrazně pomohla i činnost Antonína Švehly, který již dlouhou dobu západní ústavy studoval. Tato ústava říkala, že Československá republika je parlamentní demokracií. Výkonná, zákonodárná a soudní moc byly

oddělené, přičemž výkonnou moc reprezentovala vláda a zákonodárnou moc dvoukomorový parlament. Ústava dále zajišťovala nedotknutelnost soukromého majetku, s výjimkami zanesenými v zákoně. Jedním z klíčových prvků v ústavě byly občanské svobody, bylo zavedeno všeobecné volební právo, byly zajištěny práva národnostních menšin apod. Posledním ze zásadních bodů je volební systém. Socialisté sice prosazovali většinový volební systém, který by byl výhodnější vzhledem k jejich volebním výsledkům, ale i přes jejich námitky byl nakonec přijat poměrný volební systém (Dostál 1990, 85).

Po přijetí ústavy pak již nic nebránilo tomu uspořádat první parlamentní volby v nové Československé republice. Ty se uskutečnily již v dubnu téhož roku. Z celkového počtu 300 mandátů bylo však obsazeno pouze 281 mandátů. Důvodem bylo, že se v některých oblastech volby nekonaly, tak tomu bylo například v Podkarpatské Rusi či na Ratibořsku. 4 mandáty pak navíc byly přisouzeny zástupcům legionářů. Tyto mandáty však měly být obsazeny dodatečně, až se vrátí celá sibiřská armáda. Výsledkem voleb pak bylo zcela očekávané vítězství socialistických stran. Zvítězila sociální demokracie se ziskem 74 mandátů, čímž získala o 20 mandátů více, než měla v nevoleném Národním shromáždění. Na druhém místě skončili agrárníci, kteří získali 40 mandátů, což pro ně znamenalo ztrátu 14 mandátů. Třetí nejsilnější stranou v celé zemi se stala německá sociální demokracie, která získala 32 mandátů. 24 mandátů obdrželi českoslovenští socialisté a 21 mandátů lidovci, spolu s nimi se ještě do dostalo spoustu menších českých, slovenských, německých i maďarských stran s malým počtem mandátů. Z národnostního pohledu byl výsledek takový, že československé strany získaly více než dvoutřetinovou většinu se 199 mandáty, 74 mandátů získaly německé strany a 10 mandátů maďarské strany. (Peroutka 1991c, 1087 – 1088).

Pro vládní rudozelenou koalici první parlamentní volby znamenaly celkovou ztrátu, neboť dohromady obdržela 47,5 hlasů, čímž ztratila svou dosavadní většinu. Hovořilo se tedy o tom, že by byla obnovena všenárodní koalice pětice největších československých stran, která by měla pohodlnou většinu. Ovšem tyto strany mezi sebou měly mnohdy značné rozpory a proti jejich koalici se stavěl i Masaryk, který chtěl, aby byla sestavena středolevá vláda se zapojením odborníků a zástupců německé menšiny. Tento jeho návrh však také ztroskotал, neboť se němečtí sociální demokraté a agráři odmítli zapojit do vládní koalice (Klimek 1999, 118).

Dosavadní předseda vlády Vlastimil Tusar se snažil o obnovení rudozelené koalice a většinu chtěl zajistit tím, že by do vlády přivzal ještě národní demokraty. Zde ovšem narazil na odpor Masaryka, který odmítal jako ministra financí Rašína. Navíc se obával, že zapojením národních demokratů do vlády by se mohlo ještě zvýšit národní napětí v zemi. Nakonec tedy byla obnovena menšinová rudozelená koalice pouze s malými personálními změnami. Tato vláda však byla velice křehká. V parlamentu získala důvěru díky dvěma faktorům. prvním faktorem byla přímluva prezidenta Masaryka, který promlouval k jednotlivým parlamentním klubům a dalším politikům a apeloval na ně, aby podpořili Tusarovu vládu. Masaryk argumentoval špatnou vnitřní i zahraniční atmosférou a také tím, že případné nové volby by pouze zopakovaly dubnový výsledek, a nic by tedy nevyřešily (Klimek 1999, 118). Druhý faktor, který pomohl získat důvěru Tusarově vládě, byl v podstatě prvek fenoménu partitokracie, který se zdál být po přijetí nové ústavy a po volbách překonán. Tusar potřeboval pro získání důvěry své vládě všechny hlasy ze své sociálně demokratické strany. V té době se ovšem část sociálních demokratů radikalizovala a chtěla odmítnout takto sestavenou vládu. Proto ve svém parlamentním klubu tito poslanci žádali volnost hlasování, která jim byla ovšem zamítnuta, a tak museli tito

v podstatě komunističtí poslanci s velkou nechutí hlasovat pro rudozelenou koalici. Třetím faktorem, který pomohl získat Tusarově vládě důvěru byl odchod národních demokratů a části německých sociálních demokratů a neúčastnili se tak hlasování. Naopak Tusar získal hlasy Maďarských sociálních demokratů, kteří tak hlasovali na protest proti Horthyho režimu v Maďarsku (Peroutka 1991c, 1123).

4.3. Sociální a národnostní nepokoje

Na začátku září 1920 se československá sociální demokracie definitivně rozštěpila, neboť vedení strany rozhodlo o tom, že nositelé komunistických myšlenek nemohou nadále být členem sociální demokracie. Ze sociální demokracie tak odešlo 26 poslanců, což znamenalo zánik Tusarovy vlády, protože sociálně demokratičtí ministři podali následně demisi a nic jiného nezbylo ani ministrům za Agrární stranu. Sociální demokraté poté odmítli vstoupit do vlády všennárodní koalice, neboť se ve své straně nejdříve potřebovali vypořádat s komunisty. Bylo tak zřejmé, že neexistuje možnost sestavení politické vlády, a proto vznikla vláda úřednická vedená moravským zemským prezidentem Janem Černým. Jan Černý sám nebyl politikem a ve svém rozhodování byl závislý na rozhodování vůdců politických stran, které jeho vládu podporovaly. Oficiálně to byly především strany rudozelené koalice, avšak v zákulisí to byla stále více pětice stran, které dříve tvořily vládu všennárodní koalice (Dostál 1990, 98; Klimek 1999, 119).

S nástupem úřednické vlády se značně změnilo chování Němců. K Tusarově vládě se dříve chovali mnohem přátelštěji a někteří němečtí poslanci i podpořili vznik Tusarova kabinetu, což bylo dáno i tím, že Tusar se neustále snažil o dialog s Němci a snažil se je i do vlády zapojit. Když se ovšem začala personálně obsazovat vláda Jana Černého, ve které se jasně formovala československá většina, která nepočítala s účastí

Němců, postavily se německé strany do přímé opozice, která často přecházela až v obstrukci (Peroutka 1991c, 1280).

Němci do té doby nevystupovali příliš proti československému státu, ani proti jeho ústavě, neboť postavení národnostní menšiny jim přinášelo mnohá práva. K tomu ještě měli v podstatě kdykoli možnost vstoupit do vlády, i když to sami vždy odmítli. Věřili tak tomu, že Československo se bude vyvíjet směrem k národnostnímu státu, kde budou mít Němci své postavení. Když vznikla úřednická vláda sestavena převážně z čechoslováků a podporována prakticky všemi československými politickými stranami, viděli Němci, že Čechoslováci nechtějí budovat stát národnostní, ale národní, v němž by měli postavení pouhé menšiny, což potvrzovala například jazyková otázka v Národním shromáždění, když byla v jednacím řádu povolena pouze čeština a slovenština (Peroutka 1991c, 1280 – 1284).

Nevraživost mezi československými a německými poslanci se posléze přenesla také mimo Národní shromáždění. Jako první se to projevilo u odvodů, kam chodili němečtí mladíci s černým flórem a velkoněmeckou trikolórou a když měli pronést přísahu, pronesli místo přísahy československé přísahu velkoněmeckou. Na to reagoval předseda vlády Černý tím, že začal jednat s německým parlamentním klubem a vyslechl si jejich požadavky. Němci požadovali, aby byly zřízeny německé vojenské jednotky řízené německými důstojníky. Tyto požadavky Černý odmítl a Němci na protest vyhlásili na začátek října obecnou stávkou (Peroutka 1991c, 1285).

Mezi Čechoslováky a Němci docházelo také k otevřeným střetům, ještě za Tusarovy vlády, v červnu, došlo k incidentu v Jihlavě, když Němci slavili svátek slunovratu. Z neznámých příčin tato oslava vyústila v krveprolití během kterého zemřeli dva vojáci. Češi obvinili z tohoto krveprolití Němce

a legionáři a sokolové nečekající na rozkazy se rozhodli, že sami zavedou pořádek. Obsadili úřady města, sesadili německé úředníky, propustili německé strážníky a apelovali na podniky, aby propustili i německé dělníky. V tomto případě ještě zvládla zavést vláda poměrně rychle pořádek. Po nástupu úřednické vlády se však spory mezi Čechoslováky a Němci stupňovaly. V některých případech se rozhodly vojenské jednotky a orgány veřejné správy jednat i bez souhlasu z centrální vlády, jako tomu bylo například v Teplicích. Autorita vlády tím byla do značné míry narušena a velkou hrozbou pro ni byla celková destabilizace státu (Peroutka 1991, 1284 – 1286).

Vedle národnostních bouří se současně rozhořely i bouře sociální. Když se štěpila sociální demokracie, vznikl spor o to, kdo získá majetek strany, Dělnický dům, tiskárnu a redakci Práva lidu. Pražský okresní sou rozhodl o tom, že tento majetek připadne umírněným sociálním demokratům. Radikální křídlo však tyto budovy obsadilo a odmítalo je vydat, proto vláda rozhodla o zásahu a vyklizení těchto budov a následné předání do rukou právoplatných majitelů. Radikální levice tento zásah označila za vládní násilí a na 10. prosince 1920 vyhlásila stávkou. tohoto dne byla stávková výzva rozšířena o politické a sociální požadavky, požadavek za odstoupení Černého vlády a za zavedené dělnické kontroly nad výrobním procesem v továrnách. V některých městech dělnické orgány zabraly úřady a obsadily podniky. Vláda na to reagovala tím, že vyhlásila výjimečný stav, a její orgány obnovily v zemi pořádek (Dostál 1990, 99 – 100).

Revolučně laděné sociální nepokoje byly sice potlačeny, avšak hrozba revolučního hnutí stále přetrvávala. V roce 1921 se z radikálního křídla sociální demokracie stala definitivně komunistická strana a vznikla tak KSČ, která navíc přijala všechny podmínky komunistické internacionály a podřídila se plně moskevskému vedení. Komunistická strana tím získala

podporu Sovětského svazu a hrozba revolučních snah v Československu se nebezpečně zvýšila. Vznik KSČ také znamenal definitivní rozštěpení sociální demokracie, a protože někteří poslanci zvoleni za sociální demokracii přešli také do KSČ, přišla sociální demokracie a o své postavení nejsilnější strany v zemi. Nejsilnější stranou v zemi se tak stala Republikánská strana agrárníků vedená Antonínem Švehlou (Dostál 1990, 101 – 102; Klimek 1999, 119).

4.4. Pětka

Existence Pětky je tím zásadním důvodem, proč můžeme o Československé republice hovořit jako o partitokracii. Ve dnech národnostních a sociálních bouří se tmelila spolupráce pěti představitelů hlavních československých politických stran, kteří byli národnostní a sociální situací donuceni blízkce spolupracovat na budování státu. Přesné datum vzniku Pětky není známo, protože jednání jejích členů byla v době Černého úřednické vlády zákulisní a neoficiální. Pětka tak oficiálně vznikla až v roce 1921, i když fakticky fungovala už od vzniku československého státu, s výjimkou první rudozelené koalice. Členy Pětky byli agrárník Švehla, národní demokrat Rašín, sociální demokrat Bechyně, socialista Stříbrný a lidovec Šrámek (Peroutka 1991d, 1389; Klimek 1999, 119).

V září 1921 jedna byla ustanovena nová vláda, která měla být opět vládou politickou. Všeobecně se předpokládalo, že v předsedou nové vlády se stane předseda nejsilnější strany v zemi, tím byl po rozštěpení sociální demokracie agrárník Antonín Švehla. Švehla však pozici předsedy vlády odmítl a nabádal také ostatní představitele Pětky, aby pokračovali ve své politické činnosti bez účasti ve vládě. Proč tento krok Švehla učinil není známo, neboť jednání v pětce byla důvěrná. Předpokládá se však, že se Švehla domníval, že politici ještě nejsou

připraveni vést a budovat stát a že je tedy lepší ponechat vládu sestavenou z odborníků. Nakonec vznikla vláda, jejíž předsedou se stal Edvard Beneš, podporovaná právě Pětkou (Dostál 1990, 108).

Politické rozhodování v Československé republice tak zcela záviselo na rozhodování vůdců politických stran, kteří tvořili Pětka. Pětka tak působila jako instituce, která stála nad vládou i parlamentem. Její vznik byl přímým důsledkem situace, ve které se Československo nacházelo. Pětka byla nutným uskupením pro zajištění národní a sociální stability v zemi. Způsob jejího jednání byl neveřejný a tajný, což znamenalo, že její členové byli oproštěni od nátlaku veřejnosti a mohli tak snáze prosazovat svá stranická stanoviska. Jejich jednání byla někdy tak důkladná, že vytvořili celé zákony, které pak dali parlamentu už pouze ke schválení (Dostál 1990, 109).

Že měli členové Pětky skutečně moc, která přesahovala i vládní moc, ukázal rok 1922. Pětka nebyla totiž spokojená s vládou Beneše, který chtěl redukovat stranický systém. 7. října toho roku tak vznikla opět nová vláda všennárodní koalice. Předsedou této vlády se stal Antonín Švehla a byli v ní zástupci ze všech politických stran Pětky. Švehlova vláda fungovala až do roku 1925, čímž se stala nejdéle fungující vládou v meziválečném Československu. Důvod pádu Švehlovy vlády byla volba, ve kterých strany Pětky, které byly v té době rozhádané, ztratily většinu. Tím byl také zapříčiněn konec Pětky. Po těchto volbách se začaly organizovat uskupení šestek či osmiček, nicméně ty se nebyly schopny v zásadních věcech domluvit, navíc v jejich čele nestáli nejsilnější osobnosti politických stran. V září 1926 nakonec sestavily vládu nesocialistické strany, které do vlády přizvaly i německé strany. Od roku 1929 do konce první republiky fungovaly vlády širokých koalic, které sdružovaly československé i německé strany z celého umírněného politického spektra (Klimek 1999, 120 – 122).

Politický žurnalista Ferdinand Peroutka popsal tři základní a typické charakteristiky fungování politiky první Československé republiky, tuhou ukázněnost stran, stálost režimu, vypěstování umění koaličního kompromisu (Peroutka 1991d, 1386). Tyto charakteristiky jsou v podstatě znaky fungování fenoménu partitokracie v první republice. Tuhou ukázněnost stran lze doložit na principu, kdy poslanci a senátoři nesměli v parlamentu hlasovat proti rozhodnutí svých stran. Nelze tedy hovořit o nezávislé zákonodárné moci, neboť ta byla podřízena vedením politických stran. Maure Calise ve své teorii partitokracie jako jednu z charakteristik partitokracie stabilitu a stálost režimu, což přesně odpovídá druhé Peroutkově charakteristice první republiky.

5. První Italská republika a fenomén partitokracie

5.1. Vznik první Italské republiky

První Italská republika vznikla po druhé světové válce. Na konci války byl zřetelný tlak shora i zdola na to, aby se Itálie zbavila fašismu. Nejvýznamnější roli v tom sehrála monarchie a levicové radikální odbojové skupiny. To byl hlavní důvod, proč Itálie nebyla jako Německo poražena vojensky. Monarchie, která se snažila distancovat od fašismu přistoupila na bezpodmínečnou kapitulaci, aby si zachovala svůj vliv a získala také vhodnou vyjednávací pozici se Spojenými státy, které monarchie potřebovala, neboť se obávala síly radikálních partyzánských odbojových skupin, které od fašismu osvobodily v podstatě celý sever Itálie (Dvořáková – Kunc 2004, 54 – 55).

Podle pravidel kapitulace měla být v Itálii zřízena přímá okupační správa. Toto pravidlo však Spojené státy příliš nedodržovaly a spíše

chtěly, aby si Itálie vyřešila své institucionální otázky sama. Zásadním krokem Spojených států byl však apel na monarchistickou vládu, aby k sobě přibrala také zástupce partyzánských oddílů Výboru národního osvobození. Tento návrh se zpočátku nelíbil ani monarchistům, ani komunistickým partyzánům, ovšem v březnu roku 1944 došlo u komunistů k tzv. salernskému obratu, který deklaroval ochotu komunistů spolupracovat s monarchií. V následujícím měsíci pak byla sestavena vláda, která do sebe zahrnovala všechny politické strany. Tím se mělo zabránit hladkému pokračování monarchie a zároveň toto opatření mělo znemožnit radikální změnu politiky pod vedením komunistických partyzánů. Politické strany se tak sjednotily za účelem umírněných opatření v politice. Tato vláda, respektive vládní strany se ihned rozdělily na dva tábory, které se neshodly ve způsobu, jakým by mělo vzniknout nové institucionální uspořádání Itálie. Komunisté a socialisté chtěli, aby se uspořádaly všeobecné parlamentní volby, ze kterých by vzešlo ústavodárné shromáždění. Monarchisté, ke kterým se přidali liberálové a křesťanští demokraté chtěli, aby proběhly pouze místní volby a aby volby do ústavodárného shromáždění byly uspořádány až po tom, co proběhne referendum, zda lidé chtějí monarchii či republiku (Dvořáková – Kunc 2004, 55).

V červnu 1946 se konaly první volby do ústavodárného shromáždění zároveň s referendem. V referendu se necelých 13 milionu lidí vyjádřilo pro republiku a necelých 11 milionů se vyjádřilo pro monarchii, bylo poměrně těsnou většinou rozhodnuto, že Itálie se stane republikou. Ve volbách zvítězili křesťanští demokraté, kteří obdrželi 35 procent hlasů, druzí skončili socialisté s necelými 21 procenty a třetí komunisté s 19 procenty. Tyto tři největší strany tak získaly dohromady 75 procent hlasů, zbytek byl rozptýlen mezi poměrně velký počet malých stran, z nichž nejvíce hlasů obdrželi liberálové s necelými sedmi procenty, za nimi se

ještě umístili republikáni s necelými pěti procenty, dalšími pak byly krajní pravice a monarchisté (Dvořáková – Kunc 2004, 56; Procacci 1997, 364).

Křesťanští demokraté se tak sice stali nejsilnější politickou stranou v Itálii, ale spojení socialistů a komunistů vytvořilo ještě silnější blok, proto byla nakonec obnovena vláda, která vládla před volbami, tedy vláda, která do sebe zahrnovala všechny politické strany. Tato vláda však neměla příliš dlouhého trvání, protože se nacházela v poměrně složité situaci, zejména zahraničně politické. Musela čelit velkému tlaku spojenců na jednání v Paříži, dále si území Terst nárokovala Jugoslávie, neboť zde žilo početné slovanské obyvatelstvo, také musela čelit tlaku Spojených států, které apelovaly na křesťanské demokraty, aby nevládli společně s komunisty. Mimo zahraničně politické problémy zmítala Itálií špatná hospodářská situace. Vláda si uvědomovala, že je hospodářská rekonstrukce je nezbytná, zároveň ale musela uspokojovat nároky odborů a dělnictva. V květnu 1947 se vláda rozpadla. Místo ní se utvořila centristická vláda kolem křesťanských demokratů, kterým se přidali liberálové, republikáni a sociální demokraté, kteří se v únoru téhož roku odtrhli od socialistů (Dvořáková – Kunc 2004, 56; Procacci 1997, 364 – 365).

Na začátku roku 1948 byla již přijata nová ústava, a tak byly v dubnu vypsány nové volby. Předvolební kampaň byla vyostřená, v podstatě se bojovalo o to, zda se přiklonit k Sovětskému svazu či ke Spojeným státům. Zvláštností těchto voleb bylo, že lidé museli jít k volbám povinně. K volbám tak dorazilo také duchovenstvo, jeptišky i chovanci z ústavů pro duševně choré. Výsledek voleb byl zcela jednoznačný, 48,5 procent získali křesťanští demokraté, na druhém místě skončili se ziskem 31 procent hlasů komunisté a socialisté, kteří postavili společnou kandidátku. Zbytek hlasů bylo rozděleno mezi malými stranami. Volby daly prostor tomu, aby opět vznikla centristická vláda tvořena okolo křesťanských

demokratů. podobně uspořádané vlády působily v Itálii až do počátku devadesátých let, kdy proběhla revoluce soudců, která znamenala zánik první republiky (Dvořáková – Kunc 2004, 56; Procacci 1997, 366).

5.2. Italský stranický systém

Obecně lze na stranické systémy nahlížet ze tří pohledů, z pohledu jednotlivců pohybujících se ve stranickém systému, z pohledu organizací stran a z pohledu stranického systému jako celku. V italském prvorepublikovém stranickém systému platí toto pravidlo také, a ještě ho lze rozdělit do časových fází. O druhé polovině čtyřicátých let lze hovořit jako o době ideologického souboje mezi politickými stranami. Padesátá léta byla charakteristická „zapouzdřením“ voličů a sváděním bojů v politické subkultuře a šedesátá léta byla charakteristická neměnnou povahou vztahu mezi vládou a opozicí (Tarrow 1977, 194 – 195).

O první Italské republice lze hovořit jako o fragmentovaném ideologickém modelu stranického systému. Lidé nevstupovali do politických stran z pragmatických důvodů, ale z důvodů ideologických. Itálie se tak blížila ideálnímu typu kontinentálního politického systému, ve kterém političtí hráči tvoří exklusivní politickou kulturu a celý politický systém. Ve způsobu rozhodování se však musely politické strany sestavené z těchto hráčů chovat pragmaticky, což bylo dáno konkurenčním bojem s ostatními stranami. To pak nutilo strany dělat kompromisy (Tarrow 1977, 195).

V první Italské republice existovaly dvě základní subkultury, které také tvořily dvě největší politické strany. Těmito subkulturami byli katolíci na jedné straně a socialisté na straně druhé. O Itálii tak lze hovořit také jako o subkulturním, nebo-li metafyzickém bipartismu. Každá z těchto

subkultur byla založena na zcela jiných hodnotách, většinou zcela protichůdných. Co se týče čistě stranického systému, v Itálii fungoval pluralitní stranický systém, v tomto systému se pohybovaly strany křesťanských demokratů, komunistů, socialistů, sociálních demokratů, liberálů, republikánů a socialistů proletářské jednoty (Mascitelli 2006, 79). Ovšem s touto zvláštností, že okolo středu politického spektra se nepohybovalo mnoho stran. Ve středu politického spektra se pohybovali především křesťanští demokraté, kteří ze středu vytlačovali ostatní politické strany až do extrémistických pozic. Výsledkem byl velice statický stranický systém, ve kterém neustále hrozilo uchopení moci extrémistickými skupinami, komunistickou stranou či jinou radikální opozicí, které by rozložily celý italský politický systém (Tarrow 1977, 195 – 196).

5.3. Italská partitokracie

Už samotný fakt, že první Italská republika vydržela téměř padesát let a za celou tu dobu se stranický a politický systém prakticky nezměnil, je jistým znakem fenoménu partitokracie. Jaký je však důvod toho, že v Itálii fenomén partitokracie vznikl? Důvodem je především sociální polarizace společnosti a existence sociálních subkultur, katolíků a socialistů.

Tato polarizace společnosti a špatná hospodářská situace po skončení druhé světové války daly příčinu vzniku partitokracie, která v Itálii byla brána jako značný demokratický deficit. Vzhledem k tomu, že v první republice se v Itálii vystřídalo přes 40 vlád a někdy se stávalo, že politický systém byl zablokován musely se politické strany dohadovat mezi sebou. Zpravidla se vše točilo okolo křesťanských demokratů, kteří vyhráli všechny volby v první republice a také tvořili všechny vlády. Křesťanští demokraté, kteří se nacházeli ve středu politického spektra, se snažili zapojit do rozhodování všechny strany, zprava i zleva, které nebyly

antisystémové. Snažili se tak tím vyloučit z rozhodování komunisty. Důsledkem partitokratického režimu bylo značné oslabení občanského zájmu o politiku a lidé ztratili respekt k velkému počtu státních institucí (Mascitelli 2006, 79).

V šedesátých letech čelila Itálie první krizi od vzniku Italské republiky, neboť vláda musela čelit špatné hospodářské a finanční situaci. Všechny její kroky pro řešení této situace v podstatě selhaly. To bylo dáno i tím, že podniky ve státním a veřejném průmyslovém sektoru nevedli odborníci, ale pouze zástupci politických stran, kteří do těchto pozic byli dosazeni pouze na základě stranické příslušnosti. Dalším důvodem byla také přebujelá státní správa, která byla do jisté míry zapříčiněna také fenoménem partitokracie, protože politické strany potřebovaly funkce pro své členy. Na to pak navazoval další problém Itálie, který přetrvává až dodnes. Tímto problémem byl klientelismus a korupce ve státní a veřejné správě a stále více byly prosazovány zájmy nejvyšších představitelů politických stran (Procacci 1997, 373 – 374). Partitokracie v Itálii byla sice kvůli situaci po druhé světové válce poměrně logickým důsledkem, pokud se měla v Itálii zachovat parlamentní demokracie, nicméně přinesla také velmi negativní prvky do italské politiky a do státní a veřejné správy.

V sedmdesátých a osmdesátých letech klientelismus a korupce daly vzniknout „státě ve státě“, což byla mafie. Státní moc byla v podstatě bezzubá a ani neměla příliš velkou snahu tento problém řešit. Jak členové vlády, tak zákonodárci byli závislí na své politické straně (nutno dodat, že i mnoho z nich bylo napojeno na mafiánské struktury), a jak už bylo řečeno, čelní představitelé stran sledovali především svoje zájmy, což znamenalo i kontakty s bohatou mafií. Složkou, která se nakonec postavila mafii byla soudní moc. Vyšetřující soudci a prokurátoři byli ti, kteří se mafii postavili. Svou neúplatností a odvahou mezi nimi vyčníval zvláště soudce Giovanni Falcone. Na konci osmdesátých let se podařilo

dostat před soud desítky mafiánských vůdců, se kterými probíhal od roku 1987 první z velkých soudních procesů. Soudci tak mezi sebou vytvořili jakési nepolitické hnutí, nazývané čisté ruce, které způsobilo takový otřes dosavadního systému, až se nakonec na začátku devadesátých let zhroutil. Na jaře roku 1993 požádali soudci parlament o zrušení imunity 53 poslanců křesťanské demokracie, 42 socialistů a 17 poslanců dalších stran. To znamenalo pád křesťanských demokratů a socialistů a tím definitivně skončil i fenomén partitokracie v Itálii (Procacci 1997, 392 – 393).

Závěr

V této práci jsem se zabýval fenoménem partitokracie z pohledu klasické liberální teorie demokracie a Schumpeterovy elitní teorie demokracie a přiblížil jsem ho na dvou případech, kde se partitokracie vyskytovala. Zjistil jsem, že z pohledu klasické liberální demokracie je fenomén partitokracie demokratickým deficitem zejména v pojetí svobody a dělby moci, neboť v partitokracii výkonná ani zákonodárná moc jsou závislé na stranických rozhodováních, což znamená, že obě složky moci v rukou drží ti samí lidé ze stranických vedení a nejsou tedy oddělené a nezávislé.

Také z pohledu Schumpeterovy teorie demokracie, kterou jsem popsal ve třetí kapitole, je fenomén partitokracie demokratickým deficitem. Fenomén partitokracie se s elitní teorií demokracie neshodoval prakticky v žádném bodě popsaném v této práci. Za nejzákladnější důvod, proč je partitokracie z pohledu Schumpeterovy demokracie demokratickým deficitem, považuji zejména neexistenci konkurence a soutěživosti mezi politickými aktéry v partitokracii, které jsou zcela nezbytnou součástí elitní demokracie.

V praktické části jsem nejprve na případu první Československé republiky popsal jeden z důvodů vzniku partitokratického režimu. V případě Československa tím důvodem sociální a zejména národnostní složení státu. Československé se nezbytně musely spojit, aby odolaly tlaku německé a maďarské menšiny. Zároveň se musely spojit strany napříč politickým spektrem, aby uspokojily všechny společenské vrstvy a nedaly tak prostor komunistům pro ovládnutí dělnických mas. Narušit partitokratický režim mohla v první Československé republice vláda rudozelené koalice, ta to však nedokázala právě z důvodu národnostních

a sociálních nepokojů, a tak se fenomén partitokracie československém státě udržel.

Druhým případem v praktické části jsem psal o první Italské republice. Italská republika vznikala za zcela jiných podmínek než Československá republika, tedy i důvody vzniku partitokracie byly jiné. V případě Itálie tomu nebylo z důvodu národnostních rozepří jako v Československu, ale z důvodu metafyzického bipartismu. V Itálii existovaly dvě veliké subkultury, křesťanská a socialistická. Křesťanskou subkulturu reprezentovala především křesťansko demokratická strana, která byla ve všech vládách v první Italské republice a utvářela široké koalice s menšími stranami umírněnými stranami jako protipól druhé subkultuře reprezentované komunistickou stranou.

Osobně se domnívám, že fenomén partitokracie není příliš demokratický režim, ale na druhé straně je někdy nezbytný. Je velmi pravděpodobné, že pokud by například v Československu nedošlo ke spolupráci všech československých stran, tak by se tento nový stát potýkal s mnohem většími problémy, které by mohly vyústit i v ohrožení samotné jeho existence. Stejně je tak tomu v Itálii, pokud by křesťanští demokraté netvořili vlády širokých koalic, mohlo by dojít k zablokování systému. Itálie však ukazuje, jaké je nebezpečí partitokracie. Partitokracie je sice vhodným nástrojem k řešení některých společenských a politických problémů, avšak jak ukazuje první Italská republika, její dlouhodobé fungování může přinést problémy nové, tedy klientelismus a korupci. Za to, že se klientelismus a korupce nerozbujely ve velké míře v Československé republice, může tedy pravděpodobně krátké trvání první Československé republiky.

Seznam použité literatury

Calise, Mauro (1994): The Italian Particracy: Beyond President and Parliament. *Political Science Quarterly*. Vol. 109. No. 3. 414 – 460.

Čermák, Vladimír (1998): *Otázka demokracie 4) hodnoty, normy a instituce*. Nakladatelství Olomouc. Olomouc.

Dahl, Robert (2001): *O demokracii*. Portál. Praha.

Dostál, Vladimír (1990): *Antonín Švehla. Profil československého státníka*. Státní zemědělské nakladatelství. Praha.

Dvořáková, Vladimíra – Kunc, Jiří (2004): Itálie. In.: Říchová, Blanka a kol.: *Komparace politických systémů II*. Oeconomica. Praha. 51 – 88.

Hloušek, Vít (2006a): Klasická liberální teorie demokracie. In.: Hloušek, Vít – Skopeček, Lubomír (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno. Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav. 57 – 83.

Hloušek, Vít (2006b): Parlamentní a prezidentské demokracie. In.: Hloušek, Vít – Skopeček, Lubomír (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav. Brno. 193 – 202.

Kárník, Zdeněk (1999): Ustavení ČSR jako parlamentní demokracie v podmínkách národněpolitické a sociálněpolitické krize střední Evropy (jaro – léto 1920). In.: Harna, Josef – Valenta, Jaroslav – Voráček, Emil

(eds.): *Československo 1918 – 1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*. Historický ústav Akademie věd. Praha. 90 – 110.

Klimek, Antonín (1999): Počátky parlamentní demokracie v Československu. In.: Harna, Josef – Valenta, Jaroslav – Voráček, Emil (eds.): *Československo 1918 – 1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*. Historický ústav Akademie věd. Praha. 111 – 122.

Kopeček, Lubomír (2006a): Elity a demokracie. In.: Hloušek, Vít – Skopeček, Lubomír (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav. Brno. 149 – 177.

Kopeček, Lubomír (2006b): Koncept demokracie J. Schumpetera. In.: Hloušek, Vít – Skopeček, Lubomír (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav. Brno. 178 – 191.

Mascitelli, Bruno (2006): Italy: Political Instability? Real or Perceived?. *International Journal of Diversity in Organizations, Communities and Nations*. Vol. 5. No. 1. 73 – 82.

Peroutka, Ferdinand (1991a): *Budování státu I*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha.

Peroutka, Ferdinand (1991b): *Budování státu II*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha.

Peroutka, Ferdinand (1991c): *Budování státu III*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha.

Peroutka, Ferdinand (1991d): *Budování státu IV*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha.

Procacci, Guliano (1997): *Dějiny Itálie*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha.

Schumpeter, Joseph A. (2004): *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno.

Skovajsa, Marek (2007): Teorie demokracie. In.: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol.: *Úvod do studia politické věd*. Nakladatelství Aleš Čeněk, Pízeň. 303 – 330.

Svensson, Palle (1995): *Teorie demokracie*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno.

Tarrow, Sidney (1977): The Italian Party System Between Crisis and Transition. *American Journal of Political Science Review*. Vol. 21. No 2. 193 – 224.

Resumé

The topic of my bachelor thesis is phenomenon of partitocracy and the theory of democracy. The first chapter describes the basic features of partitocracy. In the second chapter I compare partitocracy with the classical liberal democracy. In the third chapter I compare partitocracy with elite theory of democracy. My goal is to find out if partitocracy is deficit of democracy from the view of both theories or not. The fourth and fifth chapter describes two cases in which partitocracy occurred. The first Czechoslovak Republic and the first Italian Republic. In these cases I show what are the causes and reasons of partitocracy. I chose two different cases, because there can be more reasons of birth of partitocracy.